

Finns det ett finlandssvenskt ungdomsspråk?

Vad kännetecknar egentligen ungdomsspråket? Finns det ett gemensamt ungdomsspråk i Svenskfinland? Hur stor påverkan har finskan? Saara Haapamäki har forskat i bland annat dessa frågor.

SAARA HAAPAMÄKI

Frågan om det finns ett finlandssvenskt ungdomsspråk är kopplad till frågan om det finns ett specifikt och relativt enhetligt ungdomsspråk i någon språkmiljö. Det torde vara osannolikt, men frågan är svår att besvara av den anledningen att det finns förhållandevis få lingvistiska studier av förhållandet mellan språk och ålder. I stället för att systematiskt jämföra språkbruket hos ungdomar och vuxna har man särskilt inom ungdomsspråksforskningen ofta fokuserat enbart på ungdomars språkbruk och helt enkelt antagit att det man hittar, särskilt om det har tett sig som på något sätt avvikande, *är* ungdomsspråkliga drag. Man har i regel studerat ungdomar i relativt spontana, vardagliga och informella situationer och – mer eller mindre medvetet – jämfört deras språk med någon sorts idealföreställning om ett formellt och vårdat språk hos vux-

na. För en mer rättvis jämförelse mellan olika åldersgruppers språk borde man naturligtvis välja liknande former av språkbruk för allas del, dvs. språkbruk som representerar samma kommunikativa verksamhetstyp.

Nu finns det inte heller någon enighet om vad ungdomsspråket egentligen konstitueras av och på vilka språkliga nivåer det gör sig synligt – i den mån det alltså finns ett sådant. Ibland har man fokuserat på specifika sidor hos ordförrådet, varvid ungdomsspråket främst har uppfattats som ett slags slangspråk. Men det finns också forskare som sett ungdomsspråket som en egen varietet och då naturligtvis utvidgat perspektivet från ordförrådet till andra beskrivningsnivåer och tagit fasta på t.ex. fonetiska, morfologiska och syntaktiska drag. Därtill finns det forskare som har sett ungdomsspråket som en specifik – eller ock-

så flera specifika – språkstilar eller samtalsstilar. Numera är många forskare överens om att ungdomars språk inte kan utgöra en egen varietet med egna, från vuxenspråk avvi-

kande kännetecken på alla språkliga nivåer. Däremot finns det många som tänker sig att det ändå finns vissa särdrag i ungdomars språkbruk och samtalsstil. (Se t.ex. forskningsöversikten i Androutsopoulos 1998.)

Om man utgår ifrån att ungdomars språkbruk på någon eller några nivåer uppvisar vissa kännetecken, måste dessas status bestämmas i förhållande till andra åldersgruppers språk. Dessa kännetecken kan med hänvisning till konceptet om åldersgradering (age-grading) antingen ses som åldersexklusiva, dvs. sådana som förekommer enbart hos en viss åldersgrupp, eller som ålderspreferentiella, dvs. sådana som finns hos flera åldersgrupper men i olika utsträckning. Tillämpat på ungdomars språk skulle de förstnämnda vara ungdomsspecifika och de sistnämnda ungdomstypiska. (Se t.ex. Romaine 1984, Androutsopoulos 1998.)

I denna artikel kommer jag inte att kunna ge något uttömmande svar på frågan vad som skiljer finlandssvenska ungdomars språk från vuxnas. I stället försöker jag uppmärksamma den variation som enligt min åsikt karakteriserar finlandssvenska ungdomars talspråk för att därmed förhoppningsvis kunna inspirera till fortsatt diskussion och forskning kring detta. Jag baserar mina reflektioner på det material vi har samlat in inom projektet FUSK, finlandssvenskt ungdomsspråk, som har pågått vid Åbo Akademi sedan 2005. Projektets syfte var, och är, att spela in och analysera vardagligt samtalspråk hos ungdomar i åldern 13–25 på olika håll i Svenskfinland. Vi har spelat in samtal både i städer och på landsbygden och eftersträvat en så stor regional spridning som möjligt. De inspelade samtalen är informella

Det är knappast möjligt att tala om en enhetlig finlandssvensk ungdomsvariantet.

och icke-arrangerade, vilket betyder att samtalsdeltagarna känner varandra väl och att samtalen skulle ha förts oberoende av inspelningen.

I det följande kommer jag att presentera några preliminära

iakttagelser av materialet gällande dels samtalsstil, dels två lexikaliska drag, dvs. diskursmarkörer och finska lån. Dessa drag är sådana som har uppmärksammats även i tidigare ungdomsspråkforskning.

Samtalsstil

Drag som man inom svensk ungdomsspråkforskning (se t.ex. Nordberg 1984, Kotsinas 1994, Eriksson 1997) har konstaterat vara typiska för ungdomars samtalsstil är bl.a. högt taltempo, korta yttranden, snabb replikväxling, många avbrott, mycket samtidigt tal, otydlig artikulation, stor variation i röststyrka och tonhöjd, många onomatopoetiska inslag, speciell anföringsteknik och associativ stil. Dessa drag anses vara uttryck för det som inom samtalsforskningen har karakteriserats som närhets- och engagemangstil (t.ex. Tannen 1984).

Man hittar utan vidare den här sortens drag även i vår korpus, men frågan är vilken vikt man ska tillmäta detta faktum. Vi har några samtal där sådana drag är mycket framträdande, men vi har också många samtal där de inte alls är framträdande. Merparten av samtalen i vår korpus utmärker sig faktiskt inte alls som speciellt ”ungdomsspråkliga” i den ovan beskrivna bemärkelsen. En iakttagelse som vi gjort är att närhets- och engagemangstilen förefaller hänga samman med samtalsämnen. I de av våra samtal där denna stil dominerar är samtalsämnena mycket vardagliga och intima, t.ex. personer, relationer, sex och kroppsfunktioner. I de samtal där stilen inte dominerar i lika hög grad rör sig samtalsämnena på en något mer allmän och mindre intim nivå, t.ex. musik, film, sport, politik, skola, arbete och

framtidspaner. En annan iakttagelse som man kan göra är att den ovan beskrivna samtalsstilen tenderar att förekomma i större utsträckning i de samtal som vi spelat in i mindre städer (t.ex. Borgå och Jakobstad), medan den är mindre vanlig i de inspelningar vi har gjort dels i större städer (Helsingfors och Åbo), dels på landsbygden. Detta kan emellertid bero på slump, och materialet är under alla omständigheter än så länge så litet att inga generaliserande slutsatser kan dras. Det kunde i stället vara viktigt att lyfta fram det faktum att den här beskrivna samtalsstilen ingalunda präglar alla ungdomars språk. Förmodligen är samtalsstilen mycket långt beroende av individuella faktorer. Det är därtill värt att hålla i minnet att några forskare (t.ex. Adelswärd 1999, Norrby 1997) har poängterat att närhets- och engagemangstilen är vanlig även hos vuxna, särskilt hos kvinnor. Det är således troligt att många av de drag som ansetts vara utmärkande för ungdomars samtalsstil de facto finns även hos andra åldersgrupper och att de snarast hänger samman med kommunikativ genre.

Diskursmarkörer

Ett fenomen som har varit föremål för forskning både inom den svenska och inom den internationella ungdomsspråkforskningen är s.k. diskursmarkörer, dvs. partikelliknande ord och uttryck som reglerar samtalet eller modifierar, preciserar och fokuserar yttranden eller delar av yttranden. Sådana markörer förekommer troligtvis hos alla talare, men vissa forskare antar att de är något mer frekventa hos yngre än äldre talare och därmed alltså ungdomstypiska (t.ex. Routarinne & Uusi-Hallila 2008). Vissa av de diskursmarkörer som finns i vårt material är sådana som förekommer också i sverigesvenskan, t.ex. *ju*, *lik-*

som, *typ*, *såhär* och anföringsmarkören *ba*. Andra är specifikt finlandssvenska eller åtminstone mer frekventa i finlandssvenskan, såsom *riktigt*, *kunnon* och *som*. Även *nå* (som har studerats av Förström 2009) är en typisk finlandssvensk diskursmarkör som dessutom torde förekomma i alla ålderskategorier.

Också på denna punkt skiljer sig våra inspelningar åt. I vissa samtal och hos vissa individer

Trots att vissa egenheter i unga personers språkbruk tenderar att reta upp vuxna, tycks ungdomars språk också vara förknippat med en sorts dold prestige.

är diskursmarkörer mycket vanliga, medan de är långt mer sällsynta i andra samtal. Några tydliga tendenser kan inte skönjas här. En frekvent användning av diskursmarkörer förefaller t.ex. inte vara kopplad till närhets- och engagemangstilen. Förmodligen är frekvensen närmast individuellt betingad. Men det finns även variation mellan olika regioner vad gäller arten av de diskursmarkörer som används. Medan t.ex. *som* är typiskt österbottniskt, förekommer *kunnon* bara i södra Finland. I våra inspelningar från västra Nyland är *däran* en vanlig diskursmarkör. I Åbo förekommer en speciell dialogpartikel *joo vai*, som är lånad från Åbofinskan och som är en vanlig uppbackningssignal motsvarande ungefär 'jaså', 'jaha'. *Riktigt* förekommer i sin tur i alla regioner men i något olika former. I Nyland är formerna *rikit* och *rigi* vanligast förekommande, medan formen *rikti* snarast kan förknippas med Österbotten. Det förefaller alltså rimligt att anta att man med diskursmarkörer också ger uttryck för lokala identiteter.

En omständighet som kan skilja åt yngre och äldre talare är att diskursmarkörerna förefaller ha en mer mångfasetterad användningspotential hos unga än hos vuxna. Markörerna är alltså gångbara i fler kontexter och positioner och i fler funktioner. Det kom t.ex. Johanna Helene-lund (2005) fram till när hon undersökte diskurs-

markören *som* i österbottniskt talspråk. Liknande kunde antas gälla även för sådana markörer som *riktigt* och *kunnon* (se Haapamäki 2008).

Lån och kodväxling

En intressant fråga i finlandssvenska sammanhang är förstås i vilken utsträckning ungdomarna använder finska lån och kodväxling till finska. Det som våra preliminära iakttagelser (se t.ex. Söderlund 2007) tyder på är att finska lån förekommer i mindre skala än man kanske är böjd att tro och att de flesta lånorden är sådana som är relativt väl etablerade i ledigt finlandssvenskt talspråk, av typen *juttu*, *kiva*, *kaveri*, *kunnon*, *moka*, *kela* och *vitsi*. De flesta lånorden är också anpassade till svenskans grammatiska mönster och i regel ommarkerade – de kombineras alltså inte med tveksignaler eller metaspråkliga kommentarer. I de flesta fall torde de finska lånorden hos unga talare vara av samma typ som hos vuxna finlandssvenskar. Kodväxling, dvs. längre sekvenser på ett annat språk, i detta fall finska, är ett tämligen sällsynt fenomen i vårt material och förekommer i regel i sådana fall då talarna iscensätter en upplevd eller påhittad situation där det yttras något på finska.

Också vad gäller lån och kodväxling är de regionala skillnaderna stora. I våra österbottniska samtal förekommer så gott som inga finska inslag (däremot några engelska), medan de av naturliga skäl är mer frekventa på tvåspråkiga områden, särskilt i södra Finland. De förekommer dock inte nödvändigtvis mer på finskdominerade orter än på tvåspråkiga. De förekommer inte heller i större utsträckning hos (simultant) tvåspråkiga än hos enspråkiga individer, vilket är intressant med tanke på att man inom tvåspråkighetsforskningen ofta antar att lån och kodväxling är speciellt vanliga hos tvåspråkiga.

Finlandssvenskt ungdomsspråk?

De resultat vi har kommit fram till tyder på att det knappast är möjligt att tala om en egen enhetlig finlandssvensk ungdomsvariant, dvs. en som skulle vara gemensam för alla finlandssvenska ungdomar och skilja dem från alla finlandssvenska vuxna. Skulle man gå in på olika morfologiska, lexikaliska och syntaktiska variabler, vilket utrymmet inte har tillåtit mig att göra här, skulle det högst sannolikt bli allt svårare att hitta sådana ungdomsspecifika eller ungdomstypiska drag som skulle vara gemensamma för ungdomar i hela Svenskfinland. De unga talarnas språk som vi har spelat in varierar nämligen i hög grad regionalt och är primärt präglad av de lokala varieteterna.

Variationen betingas dock inte enbart av regionala faktorer. Jag antydde redan att det kan finnas skillnader som kan ha att göra med att ungdomarna är bosatta i urbana eller

rurala miljöer. Därtill torde det vara relevant vilka slags grupper och subkulturer de är delaktiga i och hurdana livsstilar de har. Det skulle därför vara viktigt att samla in material där det inte bara ingår inspelningar utan också etnografiska fältobservationer av hur ungdomar kommunicerar i sitt vardagsliv. Även hemmiljön är naturligtvis av central betydelse, och man kan knappast helt bortse från den ibland något känsliga problematiken kring social klass.

Kön är en faktor som är betydelsefull för språklig variation i flera avseenden. Studier kring språk och kön kunde t.ex. ta fasta på om det finns drag i ungdomars språkliga beteende som har en koppling till biologiskt kön. Därtill finns det all anledning att utgå ifrån att ungdomarna konstruerar kön på varierande sätt. Givetvis ska man inte bortse från det faktum att de individuella skillnaderna ofta kan vara mer avgörande än t.ex. bopingsort, grupptillhörighet eller kön. Att språk-

Ungdomsspråket kan ge oss insikter om pågående och framtida språkförändringar generellt.

bruket påverkas av flera faktorer samtidigt tillåter en koppling till begreppet intersektionalitet som numera betonas särskilt inom genusforskningen. Det handlar alltså om att sociala kategoriseringar sällan görs relevanta en i taget i diskursiva praktiker utan att de i hög grad samverkar och att det därför inte heller är meningsfullt att i forskning- en enbart fokusera på en kategori. Lokala iden- titeter, köns- och åldersidentiteter och andra so- ciala identiteter är högst sannolikt potentiellt re- levanta i olika situationer och samverkar på ett komplext sätt.

Att majoriteten av de finlandssvenska ung- domar som vi spelat in förefaller tala på ett sätt som inte markant skiljer sig från vuxna finlands- svenskars samtalsspråk i vardagliga situationer i samma regioner är väl i sig inget negativt resul- tat. Men när man som forskare konfronteras t.ex. med representanter för media, möter man ib- land en viss besvikelse från deras sida om man inte kan peka ut ett särskilt finlandssvenskt ung- domsspråk. Trots att vissa egenheter i unga per-

soners språkbruk tenderar att reta upp vuxna, tycks ungdomars språk nämligen också vara för- knippat med en sorts dold prestige. Det är ock- så möjligt att ungdomarna själva gärna vill tro att deras språkliga beteende följer andra normer än vuxenspråket.

Även om jag har problematiserat tanken om ett enhetligt finlandssvenskt ungdomsspråk me- nar jag inte att man inte ska intressera sig för ung- domars språkbruk. Det är tvärtom just vad jag menar att man ska göra. Unga finlandssvenskars språk utgör ett viktigt studieobjekt som kan lä- ra oss mycket om såväl det finlandssvenska som det allmänsvenska språkbruket. Särskilt intres- sant är ungdomars språk på grund av att det ofta är kreativt och innovativt. Det kan ge oss insikter, inte bara om åldersbetingad variation i språket, utan också om pågående och framtida språkför- ändringar generellt. Vad vi behöver är framför allt funktionella språkbeskrivningar som lyfter fram olika komplexa mönster i språkbruket.

Saara Haapamäki är tf professor i svens- ka vid Åbo Akademi. Hon disputerade år 2003 på en avhandling om svensk gram- matikhistoria.

Litteratur

Adelswärd, Viveka (1999) Kvinnospråk och fruntimmersprat. Forskning och fördomar under 100 år. Stockholm: Brombergs.

Androutsopoulos, Jannis (1998) Jugendsprache. Langue des jeunes. Youth language. Linguistische und soziolinguistische Perspektiven. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Eriksson, Mats (1997) Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion. Uppsala.

Förström, Linda (2009) Nå – en finlandssvensk diskursmarkör. Opublicerad avhandling pro gradu i svenska språket. Åbo Akademi.

Haapamäki, Saara (2008) Kunnon i sydfinlandssvenskt talspråk – ett fall av grammatikalisering? I: Svenskan i Finland 10. Red. Jan Lindström et al. Helsingfors: Nordica Helsingiensia. (S. 72–86)

Helene Lund, Johanna (2005) "de går som int utan man e ändå som bästa kompisar me nån!" En analys av användningen av diskurspartikeln som i österbottniskt talspråk. Opublicerad avhandling pro gradu i svenska språket. Åbo Akademi.

Kotsinas, Ulla-Britt (1994) Ungdomsspråk. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

Nordberg, Bengt (1984) Om ungdomars samtalsstil. Några preliminära iakttagelser. I: Nysvenska studier 64. (S. 5–27)

Norby, Catrin (1997) Hur länge är man ungdom – språkligt sett? I: Ungdomsspråk i Norden. Red. Ulla-Britt Kotsinas m.fl. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. (S. 213–222)

Romaine, Suzanne (1984) The Language of Children and Adolescents. Oxford: Blackwell.

Routarinne, Sara & Uusi-Hallila, Tuula (2008) Kouluikäisten monet kielet 2000-luvun Suomessa. I: Nuoret kielikuvassa. Kouluikäisten kieli 2000-luvulla. Red. Sara Routarinne & Tuula Uusi-Hallila. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Söderlund, Emilia (2006) Kodväxling och lån i finlandssvenskt ungdomsspråk. Opublicerad avhandling pro gradu i svenska språket. Åbo Akademi.

Tannen, Deborah (1984) Conversational style. Analyzing talk among friends. Norwood: Ablex.